

Grundlagsutskottet

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2019

INLEDNING

Remiss

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2019 (B 12/2020 rd): Ärendet har remitterats till grundlagsutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- justitiekanslern i statsrådet Tuomas Pöysti, Justitiekanslersämbetet
- biträdande justitiekansler Mikko Puumalainen, Justitiekanslersämbetet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

(1) I den allmänna översikten presenteras justitiekanslerns uppgifter och befogenheter. Dessutom redogörs det bland annat för justitiekanslersämbetets organisation och ekonomi. Vidare redogör berättelsen för justitiekanslerns övervakning av lagligheten i presidentens och statsrådets ämbetsåtgärder, tillsynen över de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, övervakningen av advokater, offentliga rättsbiträden och rättegångsbiträden med tillstånd och laglighetskontrollen av myndigheter och andra som utför offentliga uppdrag för varje enskilt förvaltningsområde. I det sista kapitlet ingår statistik över justitiekanslersämbetets åtgärder och arbetssituation.

(2) Berättelsen innehåller som vanligt inledande ord av justitiekanslern och biträdande justitiekanslern. Justitiekansler Pöysti behandlar i sitt inlägg justitiekanslerns roll som övervakare av expeditionministären. Biträdande justitiekanslern Puumalainen inlägg behandlar strukturella problem som hotar barnskyddet. I berättelsen ingår dessutom ett förord som behandlar den demokratiska rättsstaten och den högsta laglighetskontrollen under de undantagsförhållanden som efter det aktuella verksamhetsåret föranleddes av covid-19-pandemin.

Betänkande GrUB 11/2021 rd

Laglighetskontrollen av expeditionsministären

(3) Justitiekanslerns inlägg innehåller en ganska omfattande och detaljerad översikt över gränserna för en expeditionsministers verksamhet och laglighetskontrollen av expeditionsministären. Under året hade landet en expeditionsminister under två perioder. Den första pågick i nästan tre månader.

(4) Enligt 108 § i grundlagen har justitiekanslern bland annat till uppgift att övervaka lagligheten av statsrådets och republikens presidents ämbetsåtgärder. Justitiekanslern ska på begäran ge presidenten, statsrådet och ministerierna upplysningar och utlåtanden i juridiska frågor.

(5) Enligt justitiekanslerns berättelse (s. 20) blir frågor som gäller expeditionsministärens roll ofta föremål för bedömning på initiativ av ett ministerium som med stöd av 108 § 2 mom. i grundlagen framställer en begäran om juridiska upplysningar eller utlåtanden till justitiekanslersämbetet. Under 2019 framställdes ett stort antal sådana begäranden av tjänstemän vid ministerierna. Den typ av interna konsultationer som sker inom statsrådet syns inte direkt i justitiekanslersämbetets statistik.

(6) Också vid granskningen av föredragningslistorna för statsrådets allmänna sammanträde uppmärksamman man vid justitiekanslersämbetet enligt berättelsen (s. 20) under verksamhetsåret den korrekta tolkningen av de principer som berör expeditionsministärens roll. Vid behov ombads föredraganden stryka ärenden som inte lämpade sig för att avgöras av en expeditionsminister.

(7) I justitiekanslerns inlägg granskas expeditionsministärens behörighet bland annat i lagstiftningsarbetet, utrikes- och säkerhetspolitiken samt skötseln av internationella ärenden, tjänsteutnämningar, ekonomiska beslut och planeringsbeslut samt förvaltningsärenden. Grundlagsutskottet anser det motiverat att de aspekter som gäller expeditionsministären behandlas på ett omfattande och mångsidigt sätt i justitiekanslerns berättelse.

Digitalisering inom den offentliga förvaltningen

(8) Justitiekanslerns berättelse (s. 86—87) behandlar digitaliseringen och tillgången till tjänster som ett särskilt tema i anslutning till tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Grundlagsutskottet har ansett det vara viktigt att utmaningarna i anslutning till digitaliseringen inom den offentliga förvaltningen och de elektroniska offentliga tjänsterna lyfts fram i laglighetskontrollen (GrUB 16/2020 rd, s. 3).

(9) I justitiekanslerns berättelse fästs uppmärksamhet vid att de risker som digitaliseringen av tjänster medför för en jämlik och icke-diskriminerande tillgång till tjänsterna delvis kan avvärras redan på förhand genom satsningar på lagstiftnings kvaliteten då det föreskrivs om de register som är avsedda att användas för e-tjänsterna och om själva tjänsterna. En del av problemen kan emellertid inte avvärras med hjälp av lagstiftning, eftersom problemen yppar sig först när de digitala tjänsterna tas i bruk. Grundlagsutskottet omfattar det som sägs i justitiekanslerns berättelse och anser att det utöver en tillräcklig och ändamålsenlig lagstiftning också är viktigt med föregri-

Betänkande GrUB 11/2021 rd

pande aktivitet från myndighetsledningens sida när det gäller att tillgodose jämlikheten, tillgängligheten och serviceprincipen i en digital miljö.

(10) Digitaliseringen inom den offentliga förvaltningen har relevans även för de rättigheter som tryggas i 21 § 1 mom. i grundlagen. Det allmännas skyldighet att se till att alla faktiskt har möjlighet att uträtta ärenden inom förvaltningen innebär enligt grundlagsutskottet också att möjligheterna att uträtta ärenden på traditionellt vis, exempelvis skriftligen och i pappersform eller genom personliga besök, bevaras i tillräcklig utsträckning vid sidan av de digitala tjänsterna. Dessutom är det viktigt att se till att båda nationalspråken får tillräckligt stor synlighet i de digitala tjänsterna och att även andra språkliga rättigheter tillgodoses. Med tanke på språk och delaktighet är det också viktigt att automatiserade myndighetsförfaranden är begripliga och kontrollerbara (GrUB 16/2020 rd, s. 3). Grundlagsutskottet understryker att dessa synpunkter fortfarande är relevanta.

Handläggning av klagomål

(11) Under året inledde justitiekanslersämbetet 2 130 klagomål. Vidare inleddes 1 036 andra ärenden inom laglighetskontrollen.

(12) Under året avgjordes 2 959 klagomål. I slutet av året fanns det tolv aktuella ärenden som var mer än ett år gamla. Under året var de genomsnittliga tiderna och medianen för handläggning av klagomål längre än under de två föregående åren. Men samtidigt har antalet egna initiativ ökat något.

(13) Grundlagsutskottet går inte närmare in på enskilda avgöranden och ställningstaganden av justitiekanslern (GrUB 16/2020 rd, GrUB 5/2018 rd, GrUB 1/2017 rd, GrUB 3/2016 rd och GrUB 8/2015 rd).

(14) Grundlagsutskottet har informerats om att arbetsmängden inom laglighetsövervakningen har ökat betydligt efter verksamhetsåret. Detta återspeglas bland annat i antalet klagomål, som bedöms ha ökat dels på grund av undantagsförhållandena, dels på grund av andra, allmänna omständigheter. Utskottet ser det som viktigt att det avsätts tillräckliga resurser för laglighetskontrollen. Frågan bör beaktas också i den översyn av arbetsfördelningen mellan de högsta laglighetsövervakarna som grundlagsutskottet påskyndat (GrUB 16/2020 rd, GrUB 2/2019 rd, GrUB 5/2018 rd, GrUB 3/2018 rd, GrUB 2/2017 rd, GrUB 1/2017 rd, GrUB 3/2016 rd, GrUB 2/2016 rd, GrUB 8/2015 rd och GrUB 7/2015 rd).

FÖRSLAG TILL BESLUT

Grundlagsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner ett ställningstagande med anledning av berättelse B 12/2020 rd.

Betänkande GrUB 11/2021 rd

Utskottets förslag till ställningstagande

Riksdagen har ingenting att anmärka med anledning av berättelsen.

Helsingfors 10.6.2021

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Johanna Ojala-Niemelä sd
medlem Bella Forsgrén gröna
medlem Jukka Gustafsson sd
medlem Olli Immonen saf
medlem Mikko Kinnunen cent
medlem Anna Kontula vänst
medlem Sakari Puisto saf
medlem Wille Rydman saml
medlem Ari Torniainen cent
medlem Heikki Vestman saml
medlem Tuula Väättäinen sd
ersättare Johannes Koskinen sd.

Sekreterare var

utskottsråd Liisa Vanhala.